

BÜYÜK GÜÇLER, SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Nazmi ÜSTE

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Kamu Yönetimi Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Levent YILMAZ

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Kamu Yönetimi Bölümü

ÖZ

Uluslararası siyasal sistem içinde bir yarı-çevre ülkesi özelliği gösteren Türkiye'nin dış siyaseti, XIX. Yüzyılın sonundan beri -belli olay ve dönemler dışında- bu bağlamda çözümlenebilir. Son yaşanan Suriye krizine bu şekilde bakıldığında, Türkiye'nin uluslararası siyasal sistem içindeki pozisyonunun yarı-çevre olmanın ötesine geçmekten çevre ülkesine dönüşme tehlikesine döndüğüne işaret etmek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası siyasal sistem, Yarı-çevre, Suriye, Büyük güçler, dış siyaset, Türkiye.*

GREAT POWERS, THE SYRIAN CRISIS AND TURKEY

ABSTRACT

Turkey has the feature of being a semi-peripheral country within the international political system. Thus, since the end of the 19th century, apart from particular cases and eras, the foreign policy of Turkey could be analyzed accordingly. What's more, the recent Syria crisis can be proclaimed on the basis of the position of Turkey as a semi-peripheral country within the international political system. Turkey's being able to proceed as a middle-power should be apprehended in terms of being a semi-peripheral country.

Keywords: *International political system, semi-peripheral, Syria, Great powers, Foreign policy, Turkey.*

I. GİRİŞ:

BÜYÜK GÜÇ KAMRAMI VE ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI

*Büyük güç kavramının uluslararası siyasal sistemde kullanılmaya başladığı XIX. Yüzyıl (Osmanlılar bu kavramı *düvel-i muazzama* olarak Türkçeye çevirdiler), aslında tarihsel olarak “büyük güç”ün olgusal gerçekliğine de denk düşmektedir. XIX. Yüzyılda sanayileşme ile birlikte sermaye birikimlerini -o güne dek dünya tarihinde görülmemiş ölçüde- üretim*

açısından ve parasal düzeyle attıran Batı Avrupa devletleri (*İngiltere, Fransa* ve sonradan *Almanya*) uluslararası siyasal sistemin temel belirleyicileri olmuştur (Braudel, 2001: 425-491 ve 428-431; Roberts, 2011: 655 ve 729-789). Bu ülkelerin yanında sayılan *Rusya* ve *Avusturya-Macaristan* devletlerinin sanayileşmeye dayalı büyümeleri sınırlı olsa da *büyük güç* kavramı içinde yer almaktadırlar. Klâsik devrin büyük güçleri olan bu devletlerin, XIX. Yüzyılın güç dengesi içinde büyük güç olma konumları diğerlerine göre marjinaldir ve güçleri giderek azalmaktadır. Tüm bunlardan çıkan sonuç, *büyük güç* olgusunun *modern* ve sanayileşme ile mümkün olabilen bir kavram olduğudur. Dolayısıyla dünya için böylesine büyük bir güç yoğunlaşması eski bir olgu değildir.

Uluslararası ilişkiler, salt devletlerarasında yürütülen ilişkiler değildir. Hatta sadece devletlerin katıldığı devlet üstü yapılar ya da örgütlerle de yürümez. Bugün devletlerarası ilişkileri analiz ederken devletlere ek olarak, devlet dışı unsurları da hesaba katmak gerekir (Ari, 2010: 333). Bu ifade, iki kutuplu sistemin yaşanmaya başladığı dönemin ilk yarısı için de kullanılabilir. Ancak günümüz uluslararası sistemi içeriğinde görülen farklılık, *devlet dışı aktörlerin* öncesi dönemlerin hiç birinde görülmediği kadar önemli hale getirmiş olmasıdır (Heywood, 2012: 191-192).

XIX. Yüzyılda, Napolyon *Fransa'sı* ve sanayi devrimi ile birlikte *zengin devletlerin*, güçlü ve kalabalık ordularla güç dengesi sisteminde kefeye ağırlıklarını koydukları bir dönem başlamıştır. Bu korelasyonda, uluslaşma ve ulus-devletleşme süreci, devletin yekpâre bir güç (topyekûn savaş) olduğu düşüncesini câzip kılmıştır. Zira modası geçmeye çoktan yüz tutmuş imparatorluk yapılarında görülen, “mevcudundan daha fazla olabilmek yetisi”, yerini kendi yağıyla kavrulan ulus-devletlere bırakmaya başlamıştır.

Tüm bu gelişmelere karşın, I. Dünya Savaşı'nda imparatorluk mantığını henüz terk etmemiş devletler de sahne alabilmiştir. *İngiltere*'nin Gurka ve Anzakları dünyanın farklı coğrafyalarına sevk etmesi, *Rusya*'nın farklı etnik unsurları tek cepheye toplayabilmesi, *ABD*'nin -milletleşmesi bugün dahi oluşmamış- bir etnik çeşitliliği aynı safta savaştırması bu konuda iyi birkaç örneği oluşturmaktadır (Hobsbawm, 2006: 28-33). Hatta tüm imparatorlukların sona erdiği söylemine, dahası *Wilson Prensipleriyle* ulus-devletler dışı bir oluşumun bundan sonraki dünyada yeri olamayacağını deklare edilmesine karşın, I. Dünya Savaşı'nı *emperyal* modellerin kazandığını iddia etmek yanlış olmayacaktır.

İki dünya savaşı arası dönem, sanayileşmiş devletlerin aralarında oluşturdukları “klâsik güç dengesi modelini”¹ çağrıştırır. Bu model, I. Dünya Savaşı öncesi Avrupa'da bloklaşmanın ortaya çıkmasından önce de

---

¹ *Klâsik güç dengesi*, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Avrupa'da egemen olan uluslararası siyasal sistemi açıklamak için kullanılan bir kavramsallaştırmadır. Sistem içinde -sayısı tartışmalı olsa da- en az üç veya beş birbirine yakın güçteki devletin varlığına dayalıdır (Ari, 2006: 159 ve 162).

gözlemlenen bir modeldir. 1871’de *Almanya*’nın birliğini kurması ve yirmi sene içerisinde Şansölye Bismarck’ın politikaları sonucu; Avrupa denge sistemi içinde en güçlü unsur haline gelmesine kadar, Avrupa’da klâsik güç dengesi modelini gözlemlemek mümkündür.

Bu çalışmada, uluslararası sistemin temel kuralları kuramsal bir disipline sadık kalınarak analiz edilecektir. Türkiye’nin bu sistem içindeki konumu ve bu konumun aslında tarihsel bir mirasa yaslandığı tezi üzerinden, günümüzde yaşanan Suriye krizindeki konumu çözümlenmeye çalışacaktır. Temel iddiamız, bu örnek bağlamında, bir yarı-çevre karakterli ülke olan Türkiye’nin uluslararası siyasal sistem karşısında inisiyatif kullan(a)mayışıdır.

II. ULUSLARARSI SİSTEMİN YAPISININ DÖNÜŞÜMÜ

1890’dan sonra *Almanya*’nın, Avrupa’da en güçlü devlet olmakla, dünya siyaset ve ekonomisine yön veremeyeceğini anlaması sonucu uluslararası güç dengesinde bir dönüşüm yaşanmıştır. Gerçekten de *Almanya*, 1890’a gelindiğinde Avrupa güç sistemi içerisinde en güçlü kara ordusuyla temel aktör rolünü üstlenmesine karşın, bu hâliyle bile “orta büyüklükte devlet”² sınıfından öteye gidememektedir. Zira sömürgecilik yarışında İngiltere ve Fransa’ya ve hatta İtalya’ya göre geri kalmış, Avrupa’nın en güçlü kara ordusuna sahip olmasına rağmen İngiliz donanmasıyla mukayese edilemeyecek kadar güçsüz bir deniz gücüyle adeta Kıta Avrupa’sına hapsedilmiştir. Oysa dönemin İngiltere’si, *Almanya* kadar güçlü bir ekonomiye sahip değilken, kara ordusu Avrupa’da dikkate alınmazken, donanmasını kullanarak ve Avrupalı güç odaklarını (Fransa, *Almanya*, Rusya, İtalya ve Avusturya-Macaristan bu gruptadır) “güç dengesinin dengeleyicisi”³ rolüyle Avrupa dışına bakamaz hâle sokmuştur. Bu hâliyle Avrupa’da sadece İngiltere için bir “dünya devleti” demek mümkün görülmektedir.

Almanya’nın *orta büyüklükte devlet* niteliğinden kurtulmak için ilk hamlesi sömürgecilik yarışına girmek olmuştur. 1890’da imparator olan *II. Wilhelm*, *Bismarck*’ın “statükocu” politikalarına karşı çıkınca *Bismarck* görevden ayrılmış, dış politikanın direksiyonu *II. Wilhelm*’in eline geçmiştir.

---

² *Orta büyüklükte devlet* (middle power, medium power); uluslararası sisteme etkisi marjinal olan, ancak kendi bulunduğu bölgedeki siyaseti etkileyebilen (özellikle küçük komşularını); daha da önemlisi büyük devletlerden gelen zorlamalara bir ölçüde dayanarak onlarla zaman zaman pazarlığa oturabilen devletlere denir. Hatta bu tür devletler, konjonktürü iyi değerlendirdiklerinde büyük devletlerin bazı politikalarını etkileyebilirler. Büyük güçlerle savaşa gir(e)mezler ama onları dengelemeye çalışırlar (Oran, 2001: 29).

³ *H. Morgenthau*’nun kavramsallaştırması ile *güç dengesinin dengeleyicisi*; güç dengesinin ittifaklar aracılığıyla gerçekleştiği durumlarda, söz konusu dengenin bozulması olasılığı ortaya çıkarsa, dengenin *aleyhine* bozulduğu ittifaka güç vererek dengeyi yeniden tesis etme siyaseti izleyen devletlerin tutumunu açıklamak üzere geliştirilmiştir. XVIII. ve XIX. Yüzyılda İngiltere’nin Avrupa güç dengesi içindeki konumu ve siyaseti buna en güzel örnektir (Arı, 2006: 265).

Bu gelişme Avrupa'da bloklaşmanın başlamasına yol açmış, sanayileşmiş devletler iki büyük blok etrafında toplanmıştır. Bu gruplara sanayileşmemiş devletler de katılarak dünya çapında büyük bir savaş yaşanmıştır.

Sonuçları itibarıyla *I. Dünya Savaşı*'ni değerlendirmek gerekirse, ABD'nin savaş sonrası dünyaya damgasını vuracak "yön gösterici" konumundan bahsetmek gerekir. *Wilson Prensipleri*yle dünyaya açıklanan bir çerçeve, ulusa dayalı devletlerin önünü açarken uluslararası bir örgütün de uluslararası sistemin istikrarını koruyabileceği düşüncesini ortaya çıkartmıştır (Roberts, 2011: 885). Ne var ki, *yön gösteren ABD'nin savaş sonrası yalnızcılık* (izolasyonist)⁴ siyasetine geri dönme tercihi nedeniyle, sistemin yapısı ancak kısmen Wilson'un hayaline yaklaşabilmiştir.

Dönemin (I. Dünya Savaşı sonrası) en güçlü devleti diyebileceğimiz ABD'nin kendini uluslararası sistemden izole etmesiyle, ikincil güce sahip devletler için -başka bir ifade ile başta I. Dünya Savaşı'ndan önce hesaplaşmak üzere kutuplaşan Avrupalılar ile doğuda Japonya ve Çin olmak üzere- ABD'siz bir dünyada hesaplaşma süreci başlamıştır. Bu dönem, ABD dışarıda kabul edildiğinde, denk güçlerin sistemidir. Bir yanıla klâsik güç dengesi sistemini çağrıştırır ama sisteme yeni enstrümanlar eklenmiştir. Bunların başında "ideoloji"ler gelmektedir. Ne var ki dünyanın ideolojik bir kamplaşmayı somut bir şekilde yaşaması için, II. Dünya Savaşı'nı geride bırakması gerekecektir. İki dünya savaşı arasında *faşist* ideolojiler ve diktatörlükler ile *sosyalist* rejimlerin işbirliği yaptığı kısa dönemler bile olmuştur. Esasen resme tepeden bakıldığında, ideolojik söylemin iç politikaya daha çok kitap ettiğini; dış politikada çıkara dayalı işbirliklerinin ideolojiden bağımsız olarak yürütülebildiğini söylemek mümkündür.

III. SOĞUK SAVAŞIN İKİ SÜPER GÜÇE DAYALI DENGESİ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ideolojinin uluslararası sistemi öncekilerden ayıran en temel özellik olarak ortaya çıkmasıyla uluslararası sistem yeni bir hâl almıştır. İki süper gücün liderliğinde ortaya çıkan kamplaşmaya, *iki kutuplu sistem* adı verilir. *M. Kaplan*'a göre bu *gevşek iki kutuplu sistemdir*; çünkü kutup üyesi olmayan bağlantısız devletler vardır ve ayrıca kutup üyelerinin bazı konularda serbestçe davranabilmesi mümkündür (Arı, 2006: 164-166). Tüm bu sistem içi serbestlik görüntüsü *Kaplan*'a göre sisteme "gevşeklik" sıfatını vermeyi olanaklı hâle getirir de süper güçlere rağmen adım atılamayacağı gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır (Arı, 2006: 165).

---

⁴ Uluslararası siyaset literatüründe 1823 yılında ABD Başkanının adına atfen *Monroe Doktrini* olarak giren *yalnızcılık* siyaseti, kendi ülkesi dışındaki coğrafyalarla *ilgilenmeme* olarak tanımlanabilir. ABD, 1823 yılından I. Dünya Savaşı'na girdiği 1917 tarihine kadar; Avrupa'nın işlerine müdahale etmeme ve buna karşı da Avrupa devletlerinden kendi kıtasına müdahale etmemelerini isteme siyasetini izlemiştir (Armaoğlu, 1988: 69-71; Roberts, 2011: 762).

İki kutuplu sistemin karakteristik süreçlerinden biri “dekolonizasyon”dur. Böylece daha çok bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Bu devletlerin hemen hiçbiri SSCB ve ABD’nin vaktiyle sömürgeci değildir. Diğer bir bakışla, sömürgelerini kaybedenler *süper güç* ol(a)mamıştır. Bağımsızlığını kazanan devletlerin bir kısmı *bağlantısızlar hareketine* katılmışken bir kısmı da kutuplara kaymıştır.

Bu süreçte süper güçlerin sanayileşmiş kutup yandaşlarını yanlarında tutmaları için bağlayıcı en önemli unsurlardan biri *güvenliktir*. Diğer bir deyişle, karşı kutup tehdidini göğüsleme potansiyeli. Böylece sanayileşmiş bir devlet için var kalabilmenin bedeli, bir kutba bağlanmaktır. Sanayileşmiş devletler için bir kutup liderine ihtiyaç varken; kutup lideri içinse bir karşıt dengeleyici güce, başka bir ifade ile, diğer *kutup liderine* ihtiyaç vardır (Arı, 2010: 307-308).

Kutup liderlerinin diğer coğrafyalarda var oluşunu, diğer bir kutup liderinin varlığından daha çok meşrûlaştırabilecek bir kanıt yoktur. Diğer yandan *sanayileşmemiş, geri kalmış ya da gelişmekte olan* kutup üyeleri için durum, sanayileşmiş diğer üyelere göre biraz daha vahimdir. Zira bu üyeler, hammadde temin edilen topraklardır; coğrafyaları ulaşım, enerjinin dağılımı gibi konularda stratejik özellik taşır; ucuz iş güçleri vardır. Bu özellikleri nedeniyle kutup içinde önem atfedildiklerini fark etseler bile döngünün dışına kendilerini atabilecek yönetimlere ya sahip değillerdir ya da dış müdahalelerle bu tür yönetimlerin ömrü bu ülkelerde çok uzun olamamıştır (Arı, 2011: 300). Asıl kısır döngüyü yaşayan devlet grubu bunlar olmuştur. Batı bloğunun üyeleri için liberalleşme; temel hakların kabulü ve korunmasından ziyade -kapitalist ekonomik yapının etkisiyle- sermayenin kapitalist sürece uygun form kazanmasına hizmet etmiştir. Geri kalmış ancak stratejik özellikleri bulunan devletler, bir yandan askerî bağit ve bağlantılarla sistemle bütünleşmiş; diğer yandan statükolarının değişmemesi için çeşitli tedbirlere marûz bırakılmıştır. Bu ülkelere yapılan askerî yardımların kullanılabilir mecralarının önceden belirlenmesi, yine bu devletlere verilen kredilerin ödenebilecek boyutları ve koşulları aşması sonucu iktisâden bağlı uydulara dönüştürülmelerini -ki bunlar zamanla siyasal uydular haline dönüşecektir- gündeme getirmiştir.

Her iki blok için de “kalkınma” demek, kendi ideolojik yapılarına uygun modeller içerisinde *kalkınma* anlamına gelmektedir. Verilen teşviklerin ya da yapılan yardımların ne yönde ve ne şekilde kullanılacağı bellidir. Örneğin SSCB yardımlarının özel sektöre yapılmaması gibi, ABD’den gelen yardımların kapitalist sisteme destek verecek şekilde kullanılması istenmiştir (Erhan, 2001: 538-542; Tellal, 2001: 781-783). Türkiye’ye verilen *Marshall* yardımlarının bu konuda iyi bir örnek olduğu söylenebilir. Bu yardımlar, destek gibi görünse de, esasen bir modelin dayatılması; hatta belli bir geri kalmışlık standardını koruma hedefini içerebilmektedir. Böylece sanayileşmiş “çok büyük devletler” ve onlara tâbi “büyük devletler” ile blok içinde olan diğerleri arasındaki mesafenin korunması sağlanırken aynı zamanda blok içi itaat süreci de garanti altına alınmaktadır.

Kutup içi itaati garantilemenin bir tezahürü de geri kalmış devletler arasında bitmek tükenmek bilmeyen sorunlu ilişkiler ve her bir geri kalmış devletin kendi içerisinde yaşadığı çatışmalardır (dinsel, etnik, iktisadî, ideolojik). Tüm bu sorunların çözüm anahtarının kutup liderinde ya da bloğa ilişkin bir örgütte (örneğin NATO) olması; büyük gücün desteğini çekmesi ya da azaltması halinde tüm savaşımın kaybedileceği inancı, blok içi itaati diğer bir ifade ile “istikrarı” doğurmaktadır. Bu içsel istikrar, esasen iki kutuplu sistemin bütünsel istikrarının da sırrıdır. İki süper gücün, 1945’den 1991’e kadar *istikrarlı* bir uluslararası sistemin başrol oyuncularını olarak kalabilmeleri bu şekilde anlaşılabilir. Hatta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde *veto* hakları olmasına ve taban tabana zıt dünya görüşlerinin temsilcileri olmaları rağmen, Birleşmiş Milletler sisteminin SSCB dağılmasından önce çok daha sağlıklı ve sorunsuz işlemesi mânidar görünmektedir.

IV. SOĞUK SAVAŞ SONRASI (KÜRESEL DÜNYADA) DENGE

SSCB’nin çözülmesi ya da Gorbaçov’un 25 Aralık 1991’de görevinden ayrılmasından sonra yeni bir dünya sisteminden bahsedilmeye başlanmıştır. Başlangıçtaki şaşkınlık ve öngörülemezlik nedeniyle pratik olarak “yeni dünya düzeni” ismi verilen sistem, daha sonraları niteliklerinin billûrlaşmasıyla “küreselleşme” süreci olarak anılmaya başlamıştır. Esasen küreselleşen coğrafya büyük ölçüde Doğu bloğuna işaret eden coğrafyadır. Zira Batı bloğu için liberal/kapitalist değerlerin yerleştirilme süreci ya tamamlanmış ya da çok az eksikle bu blok içinde yer alan ülkeler liberal/kapitalist sistemle bütünleşmiştir. Kısaca son küreselleşmeyi⁵, Doğu bloğunun Batı bloğuna entegrasyonu olarak da formüle etmek mümkün görünmektedir.

Yeni dünya düzeni, SSCB bloğunun çözülmesiyle beraber uluslararası sistemde *büyük güç* olarak sadece ABD’nin olduğu bir yapıdır. Bu sistemin istikrarını sağlamak, iki kutuplu sisteme göre daha kolay gibi görünse de, gerçek o kadar basit değildir.

Öncelikle, küreselleşme süreci zamanla göstermiştir ki gelişmiş devletlerle geri kalmışlar arasındaki makas açılmaktadır (Somel, 2002: 194-195 ve 197-201). Süreci karakterize eden “insan hakları/demokrasi” söyleminin, Batının güçlü devletlerinin iktisâden; “büyük güç” ABD’nin ise -iktisadî boyuta ek olarak- askerî olanaklarını da kullanarak girdiği, geri kalmış ancak çeşitli kaynakları olan stratejik coğrafyalardaki faaliyetlerini meşrûlaştırıcı bir söylem olduğu düşünölmeye başlanmıştır (Kömeçoğlu, 2002: 24-26; Nye, 2005: 22-23).

---

⁵ Çok farklı sınıflandırmalar mevcutsa da, burada bahse konu olan küreselleşmelerin ilkinin, XV ve XVI. Yüzyıllardaki *coğrafi keşifler* sonunda ortaya çıkan küreselleşme dalgası; ikinci olarak XIX. Yüzyılda *sanayileşme* sonucu meydana gelen küreselleşme dalgası; son -üçüncü olarak- da *soğuk savaş sonrası* küreselleşme dalgası oluşturmaktadır.

Yeni dönemin öne çıkan kavramlarından biri de “terörizm” olmuştur. *Terör* büyük gücün *ötekisi* olarak algılanmış, böylece ABD’nin askerî boyutlu girişimleri için meşrûiyet tabanı oluştur(ul)muştur. Hatta bu öyle bir meşrûiyettir ki ABD Başkanı Bush’a göre; iyi ile kötünün savaşı başlamıştır. Dünya iyi ve kötü olanlardan ibarettir ve tüm dünya bir cephe. Bu ortamda itaat etmeyen karşı cepheye görülecektir (Dağı, 2002: 91-95; Arıboğan, 2002: 150).

Başlangıçta demokrasi ve insan hakları söylemi üzerine bina edilen sürecin ileri aşamaları, paradoksal bir durumu ortaya çıkartmıştır. *Demokrasi ve özgürlüğün bedeli güvenlik* olarak sunulunca, demokrasiden/özgürlüklerden uzaklaşmanın rahatsız etmediği bir toplumsal iklim ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin 11 Eylül saldırıları sonrası yapılan bir araştırmada ABD halkının % 64’ü anayasal haklarının başkan tarafından terör nedeniyle kısıtlanabileceğini ifade etmiştir (Dağı, 2002: 93). Böylece, bir yanda baskıyla devam eden ABD hegemonyasının; diğer yanda güvenlik endişesinden doğan rıza faktörünün var olduğu görülmektedir (Keyman, 2005: 20-21). Bu rıza, haliyle, korkuya dayalı bir rıza görünümündedir (Bkz. Brzezinski, 2005: 19-30).

Küreselleşme sürecinin bir önemli boyutu da iktisadîdir. Bu noktada sürece gelen en önemli eleştirilerden biri, 2001 *Nobel Ekonomi* ödülü sahibi *J. Stiglitz* tarafından getirilmiştir. Eleştirilerinin odağına *IMF*’yi oturtan Stiglitz, *yeni-liberal* politikaların ve “hiper-küreselleşmecilik”in krizleri çözmede insanî faktörleri ve bölgesel farklılıkları dikkate almadığını; bu nedenle çözücü değil, yok edici ve ezici bir nitelik taşıdığını ifade etmiştir. Bu türden eleştirileri daha birçok platformda görmek mümkün olmuştur (Keyman, 2005: 26-27).

Tüm bu tepkiler 1990’larla başlayan sürecin ardından ikinci bir *küreselleşme* boyutunun tartışılmasını gündeme getirmiştir. Bu tartışmalarda, küreselleşmeyi sadece *serbest pazar* ideolojisine ve devletlerarası ilişkilere indirgemenin mümkün olmadığı; hem uluslararası örgütlerin hem ulus-devletlerin hem de sivil toplumun sürece katılımı hâlinde insanî ve sürdürülebilir bir küresel süreçten bahsedilebileceği üzerinde durulmuştur (Keyman, 2005: 27). Ne var ki *bağımlılık ilişkileri* üzerine kurulan bir uluslararası sistem⁶, üstelik terör enstrümanının da devreye girmesiyle rıza göstermeyen ağır bedel ödeyebileceği zorakî bir istikrar modeline dönüşmüştür.

Bağımlılık yaklaşımlarına göre, günümüz uluslararası sistemi üç tip ülke modeli çerçevesinde açıklanmaktadır: Merkez, yarı-çevre ve çevre.

Merkez, herşeyi kontrol eden gelişmiş devletlerden oluşur. Çünkü bu devletler, teknolojik ve iktisadî olarak diğer devletlerin ilerisindedir. Kalifiye işçilik gerektiren üretim yaparlar. Güçlü bir devlet yapılanması ve bürokrasiye sahiptirler. Çevreden hammaddeleri alarak yoğun teknolojiyle geliştirdikleri

---

⁶ Uluslararası sistem kuramları ve özellikle I. Wallerstein, H. Cardoso gibi düşünürlerin *bağımlılık teorisi*yle ilgili düşünceleri için (Bkz. Karadeli, 2006).

karmaşık ürünleri çevreye satarlar. Sürecin her zaman kârlı tarafında yer almaktadırlar. Güçlü orduları bu döngünün devam ettirilmesinde ikna edici niteliktedir. Yeni gelişmiş devletlerin aralarına katılmasına sıcak bakmadıkları gizli bir işbirliği içinde görünmektedirler (Karadeli, 2006: 113).

Çevre ülkelerinin kaynakları tüketilir ve sömürülür. *Yarı-çevre* ise merkezle beraber hareket eden, (merkeze rağmen hareket etmeyen) bazen merkez gibi davranan bazen de çevre gibi kullanılan bir konumdadır. *Yarı-çevre* ülkeleri belli bir teknolojiye sahiptirler. *Merkez* ve *çevre* arasındadırlar ve her iki tarafla da belli ölçülerde rekabet edebilmektedirler. *Yarı-çevre* ile *çevre* arasında çoğunlukla işbirliği gözlemlenir ki bu da merkezin politikalarını destekler yönde olmaktadır.

Bu sistemde ABD, tartışmasız merkezdeki devlettir. ABD ile beraber gelişmiş Batı Avrupalı devletlerin de merkez içerisinde ikincil bir etkisinden bahsetmek mümkündür. Bir de merkez olmamakla beraber merkezleşme potansiyeli taşıyan *Rusya*, *Çin*, *Hindistan* gibi devletlerin bulunduğu bir grup vardır ki, bunları yarı-çevre içinde değerlendirmek doğru olmayacaktır. Bu grup sanayileşmiş, iktisadi olarak egemen merkez devletlerle rekabet edebilen, hatta zaman zaman daha da ileri geçebilen, güçlü ordulara sahip devletlerden oluşmaktadır. Ne var ki dünyanın önde gelen enerji kaynaklarına ulaşmakta, egemen merkez devletlerle karşılaştırılmayacak kadar geri kalmışlardır⁷. Bir yandan alternatif enerji kanallarını -ki bu noktada atom enerjisi gündeme gelir-zorlarlar, bir yandan da teknoloji ve kültürlerini dünyanın çevre ve yarı-çevrelerinde tercih edilir hâle getirmeye çalışarak “yumuşak güç”lerini (Nye, 2005: 20-26) arttırmaya, böylece potansiyellerine uygun bir rekabetin içinde yer almaya çalışırlar (Bkz. Karadeli, 2006).

V. TÜRKİYE’NİN YENİ KONUMU

Bu noktada Türkiye gibi *yarı-çevre* rolünü oynayan devletler öne çıkmaktadır. Bu devletler merkezin ya da merkez adaylarının bölgesel politikalarının yürütülmesinde kilit rol oynayabilecek konuma gelmişlerdir. Bu önemlerini fark etmeleri halinde, küreselleşmenin ilk dönemindeki koşulsuz boyun eğme eğilimi yerini; merkezî büyük gücün hedefleriyle çatışmamak koşuluyla nispeten *orta ölçekte devlet* gibi davranabilme serbestisini ya da fırsatını bu devletlere bırakmıştır. Bu durum merkezî büyük gücün belli ölçülerde işine de gelmektedir. *Örneğin*, Türkiye’nin son dönemde İsrail ile gerginleşen ilişkileri ve yaşanan diplomatik krizler, ABD tarafından bu iki

⁷ Rusya, enerji kaynakları itibarıyla zengin bir ülke kabul edilmektedir. Ancak bu zenginlik içinde dahi elindeki rezervler Ortadoğu’daki rezervler ile karşılaştırıldığında düşük kalmaktadır. Rusya’nın rezervlerine ilişkin çeşitli tartışmalar vardır. Bu tahminlerin en düşüklerinden biri, Rusya Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü öğretim görevlilerinden *Farhad Vildanov*, Belarus’un başkenti Minsk’te katıldığı bir konferansta Rusya’nın petrol rezervlerinin tükeneceği süreyi *22 yıl* olarak tahminidir (Akşam, 2012). Ortadoğu petrol rezervlerinin ise *100 yıldan* fazla kullanılabileceği öngörülmektedir (Diplomatik).

müttefikin arasında uzlaştırıcı bir hamleyi gündeme getirmemiştir. Böylece Türkiye'nin bölgedeki Arap dünyasına daha da sempatik görüneceği söylemlere olanak tanınmıştır. Davos'taki "one minute" krizinden Türkiye-Suriye ilişkilerinin gerilmesine kadar süren dilimde, -ölçüme değilse de gözleme dayanan bir analizle- bölgedeki Müslümanların Türkiye'ye olan sempatisinde önemli bir çoğalma ve buna bağlı olarak Türkiye'nin Müslümanlar nezdindeki yumuşak gücünde artış söz konusu olmuştur (Salem, 2011).

Tam da bu noktada, Suriye'deki gelişmeler bağlamında konuya bakacak olursak, merkezî büyük gücün, yarı-merkez ülkeleri üzerindeki etkisi çok daha iyi anlaşılacaktır. Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler uzun süren olumsuz süreçlerin ardından 16 Eylül 2009 tarihinde imzalanan, *Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Anlaşması* ile somut bir düzelme göstermeye başlamıştır. 13 Ekim 2009'da Türkiye-Suriye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi 1. Bakanlar Kurulu toplantısı gerçekleştirilmiş, böylece başlayan sürecin emin adımlarla ilerlediği inancı artmıştır (Ayhan, 2009). İran ile iyi ilişkileri olan Suriye, aynı zamanda İsrail'le de çatışan devletlerin başında gelmektedir. Böylesi bir ağın içerisinde ABD'nin müttefiki olan Türkiye'nin, Suriye ile yakın ilişkilere imza atması mevcut ezberleri bozan bir gelişme olarak görülebilir.

Türkiye-Suriye yakınlaşması, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun öne çıkarttığı "komşularla sıfır sorun" politikasının bir uzantısı olarak görülebilir. Oysa gelişmelerin doğru analizi için biraz zamana ihtiyaç duyulmuştur. Suriye'deki gelişmeler, özellikle sokak olayları sonucu Türkiye'ye sığınan göçmenlerden sonra, iki ülke ilişkilerinde -yakın dönemdeki aksine- taban tabana ters bir gelişim izlenmiştir. *Beşar Esad* ile dostâne fotoğraflar verilirken, bir anda, *Esad rejimini* tehdit eden en önemli güçlerin arasında Türkiye de görülmeye başlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı *Recep T. Erdoğan*, 6 Şubat 2011'de *Beşar Esad*'a; Kuzey Afrika'da yaşanan Arap Baharından kaçış olamayacağını, bu sürecin eğer bir değişime içine girmez ve muhaliflerle barışmazsa Esad'ı da vuracağını söyleyerek, o güne dek olumlu giden Suriye-Türkiye ilişkilerinde bir sapma olacağını ilk işaretini vermiştir (Zengin, 2013: 99). Bu görüşmeden kısa bir süre sonra Türkiye, Dışişleri Bakanı Davutoğlu kanalıyla Esad'a, durumu kontrol altına alması ve Arap Baharından etkilenmemesi için üç talep iletti: (1) Uzun zamandır uygulanan olağanüstü halin kaldırılması ve muhalefetin barışçıl gösterilerine izin verilmesi, (2) Suriye'de yaşayan Kürtlere kimlik verilmesi ve (3) Ordunun şehirlere sokulmaması, şehirlerde polis gücünün kullanılması. Ne var ki Esad'ın bu talepleri dinlerken gösterdiği soğukkanlı duruş, bir kabullenmeyi ve Türkiye'nin önerdiği çizgiye geçmeyi beraberinde getirmemiştir. Bu süreç, Türkiye'nin, Suriye'yi önerdiği çizgiye iknaya yönelik bir dizi çabasıyla devam etmiştir. Bu esnada, ABD'den gelenler başta olmak üzere, birçok Batı kaynaklı eleştiriye göğüslemeye çalışmış; "Esad'a mesafeli dur" telkinlerine muhatap olmuştur. Ayrıca bir Arap devletiyle yaşanan bu

gergin durum, “one minute” krizi sonrası, Türkiye’nin Müslüman dünyası içerisinde güçlenen yumuşak gücünde de bir azalmayı beraberinde getirmiştir (Zengin, 2013: 103).

Bu gelişmeleri takip eden süreçte Türkiye, Esad’ın değişimden yana bir tavra girmeyeceğine ikna olmuştur. Yaklaşık sekiz senedir iyileşme eğiliminde olan Türkiye-Suriye ilişkileri için yeni bir dönem, hatta radikal bir kırılma artık kaçınılmaz bir hâl almıştır. Esad’a muhalif grupların ilk kapsamlı toplantısını Antalya’da yapması, bu kırılmanın somut bir yansımasını oluşturmuştur. Ne var ki bu muhalifler, Esad’a muhalif olanların tamamı değildir. Daha çok *Kürtlerin, aşiret reislerinin ve Müslüman Kardeşlerin* temsilcilerinin oluşturduğu bir gruptur (Zengin, 2013: 111). Oysa Suriye’de Esad ile diyalog kanallarını kapatmamış, ancak rejime muhalif kimliğinden de vazgeçmemiş gruplar da bulunmaktadır. Bu grupların silâhli çözüme uzak kalması dikkat çeken bir başka özellikleridir. Ancak Türkiye, ABD ile paralel olarak silhli mücadele veren muhalif gruplara destek vermektedir (Erdemol, 2013: 102).

Türkiye’nin Suriye’ye yönelik tutumundaki bu hızlı değişimi Suriye içinde yaşanan insan haklarını ihlâl eden gelişmelerle açıklama denemeleri olsa da, olası sonuçlar düşünüldüğünde, bu sürecin ABD’nin bölgesel hedeflerini destekler yönde olması dikkat çekicidir. İran ile iyi ilişkileri olan Suriye’ye, ABD’nin doğrudan müdahale etmesi Irak modelinde olduğu gibi olasıdır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, küresel güç olabilmenin bir boyutu da toplumsal hassasiyetleri dikkate almaktan geçmektedir. En azından bu gücün sürdürülebilirliğinde toplumsal, dinsel, etnik, kültürel, tarihsel faktörler hesaba katılmak zorundadır. Bölgenin ABD ile ilgili hafızası pozitif çağrışımlardan çok uzaktır. Böyle bir durumda bölgesel politikaların, bu coğrafyada toplumsal sempatisi bulunan; tarihsel, kültürel, dinsel ortak paydaları olan Türkiye üzerinden yönetmek, hem daha kolaydır hem de tepki çekmemektedir. Üstelik Suriye toplumunda Türkiye’ye ilişkin sempati besleyen bir taban da oluşmuşken bu sürecin kontrolü daha kolay görülmektedir.

Türkiye’nin Suriye’ye karşı sertleşmesine İran’ın tepki göstermesi ve gelişmeleri yakından takip etmesi, Suriye üzerindeki nüfuzunu yitirme endişesine dayanmaktadır (Zengin, 2013: 151-152; Bkz. Takeyh, 2009). İran’ın bölgede izole edilmesi ve ittifaklara girmesinin engellenmesi ise bilinen ABD stratejisidir ve İran’a yönelik uygulanan ambargolar bunu somut kanıttır. Bu durumda Türkiye tipik bir *yarı-çevre* devlet gibi davranarak; merkezî büyük gücün stratejisine destek olmakta, bu arada da kendi çıkarlarını kollamaya çalışmaktadır.

VI. SONUÇ

Bu şekilde bir analiz, Türkiye’nin *yeni-osmanlıcı* bir tavır içinde olmasından ziyade, ABD’nin Osmanlı coğrafyasına ilgili olmasıyla açıklanabilecek bir durumu ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla, ABD’nin Türkiye’nin Davutoğlu ile beraber söylemeye başladığı *komşularla sıfır sorun* politikasına destek vermesi, -hiç değilse durdurucu rol üstlenmemesi- bu şekilde

açıklanabilecektir. Aksi hâlde, Türkiye'nin başına buyruk bir gelişimin içine girmesi, ittifaklarını kurarken sistemin merkezî aktörü büyük gücü hesaba katmaması ya da büyük gücün Türkiye'yi engelleyemeyecek durumda olması; Türkiye için bir iyimserlik olacaktır. Nitekim, süreç Türkiye'nin öngördüğü şekilde ilerlememiştir. Esad'ın; Türkiye tarafından beklendiği şekilde, ayaklanma çıkar çıkmaz iktidardan düşmemesine ek olarak, Suriye içinde önemli bir halk desteğine de sahip olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Suriye ordusundan muhalefet saflarına geçen dört yüze yakın asker yeniden Esad'ın birliklerine katılmış; başta Fransa olmak üzere birçok Batılı devlet, destek verdikleri muhaliflere Esad'la diyaloga girmesi yönünde telkine başlamıştır. Böylece Türkiye'nin öngördüğü ve defalarca dile getirdiği *Esatsız çözüm* artık uzak bir ihtimale dönüşmüştür (Erdemol, 2013: 11-12).

İran'da *Mahmud Ahmedinejad* sonrası Cumhurbaşkanlığı'na gelen *Hasan Ruhani* selefine göre daha ılımlı, reformcu ve dış dünya ile temasa daha açık bir politika izleyeceğinin işaretlerini vermişken; Suriye krizi ile beraber İran'ın Rusya ile ilişkileri öncesine göre daha da iyileşmişken; Esad'ın sistem dışına itilmesi ile ortaya çıkacak kaosu uluslararası sisteme verebileceği hasar göze alınamayacak boyutlara doğru ilerlemiştir. Esad'ın devrilmesi ile muhaliflerin kitle imha silâhlarını ve kimyasal silâhları ele geçirme ihtimali, kontrolü daha zor bir denkleme başta ABD olmak üzere Batının önüne getirebilecektir (Erdemol, 2013: 16-17). Bu durumda Esad, *kontrollü bir risk* konumuyla, iktidarını Batının da desteklediği bir yere yaklaşmıştır. Tüm bu gelişmeler, *yarı-çevre* karakteri taşıyan Türkiye'nin, Suriye ile ilgili öngörülerinin 2009–2014 diliminde ikinci kez yanılmasıyla sonuçlandığını göstermektedir.

Suriye meselesi; Türkiye için neredeyse sadece bir “Suriye meselesi” iken uluslararası sistemin başat aktörleri olan başta *ABD* ve takiben *Rusya* ve *Çin* için global stratejinin önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Bu üç devlet, özellikle *Asya-Pasifik* hattına ilişkin yeni stratejilerini⁸ ortaya koyduklarında ekonomi ve güvenliği beraber işleyerek ülkesel çıkarlarına hizmet edecek adımları atmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca bu adımları aceleci bir şekilde değil, zamana yayılmış; zaman zaman rekabetçi zaman zaman işbirlikçi politikalarla desteklemektedirler. Bu kapsamda konuya bakıldığında, yeni ittifakların ve rekabet ortamlarının ortaya çıkabileceği âşikârdır. Örneğin *Ruhani* sonrası, ABD-İran ilişkilerinde gözlemlenen görece iyileşme, bu savın bir tezahürü olarak algılanabilir (Bilgin, 2013). Böylesi bir dönemde Esad figürünün devreden çıkartılması, büyük güçlerin çok uzun zamanda ördükleri ve hassas dengelere oturttukları *Asya-Pasifik* hattına ilişkin stratejilerine dâir bir kumara girmeleri anlamına gelebilecektir -ki bu beklenen bir durum değildir.

---

⁸ ABD'nin “Yeni İpek Yolu İnisiyatifi Stratejisi”, Çin'in “İnci Dizileri Stratejisi” ve Rusya'nın *Asya-Pasifik* hattına ilişkin stratejisi için (Bkz. Bilgin, 2013).

Bu noktada Türkiye'nin Suriye politikası, küresel çapta yürütülen ve yıllara yayılan büyük güçlerce şekillendirilmeye çalışılan stratejilerin arasına sıkışmış ve yönetilemez bir duruma sürüklenmiştir. Üstelik, böylesi değişken ve her yeni hamlede yeni yeni ittifakların ve karşıtlıkların ortaya çıkabildiği bir zeminde; Suriye'ye ve Esad'a yönelik esnek bir söylem yerine, sert ve kararlı bir söylemin tercih edilmesi, Türkiye'nin politika değişim kabiliyetinin kendi eliyle engellemesi anlamına gelmektedir. Ayrıca uluslararası sistemin başat aktörlerinin stratejileri karşısında, tüm bu kararlı söylemlere rağmen, eylem düzeyinde radikal evrilmelere de uğrayabilmiştir. Bu duruma, "one minute" krizinde İsrail'e kafa tutup; Suriye krizinde Araplarla savaş eşliğine kendisini taşımasındaki paradoks, iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Bu bağlamda günümüz uluslararası sisteminde Türkiye gibi *yarı-çevre* devletlerin *orta büyüklükte devlet* karakterinde davranabilmeleri, uluslararası sistemin temel kurallarını iyi okuyabilmelerine ve bu kuralların çizdiği sınırları doğru analiz edebilme yeteneklerine bağlı görülmektedir. Bu dahi günümüz uluslararası sisteminde, teorik olarak öngörülen bir orta büyüklükte devlet karakterine uygun bölgesel serbestileri bir yarı-çevre devlete vermeyebilecektir.

Merkez, yarı-çevre, çevre sisteminin, diğer bir değişle bağımlılık modelinin, *yarı-çevre devletler* için önemli bir özelliği; bu devletlerin *merkez devlet* durumuna gelmesi olasılığıdır. Ancak unutulmamalıdır ki bu olasılık, bu devletlerin *çevre ülke* durumuna dönmesiyle eşittir. Bu durumda Waltz'ın da dediğine paralel olarak "devletlerin hâlâ kendi başlarının çaresine bakması esas prensiptir"(Donnelly, 2012: 57) ifadesi geçerliliğini korumaktadır.

KAYNAKLAR

Akşam Gazetesi (2012), "Rusya'nın petrolü 22 yıl sonra bitecek", <http://www.aksam.com.tr/ekonomi/rusyanin-petrolu-22-yil-sonra-bitecek--142761h/haber-142761>, Erişim: 19.05.2014.

ARI, Tayyar (2006), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul.

ARI, Tayyar (2010), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, İstanbul.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke (2002), "Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak", *Karizma*, Sayı: 9, İstanbul, ss. 143-156.

ARMAOĞLU, Fahir (1988), *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.

AYHAN, Veysel (2009), "Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yeni Bir Dönem: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi", *Orta Doğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 11, ss. 26-34, www.setav.org/ups/dosya/28769.pdf, Erişim: 09.10.2011.

BİLGİN, Kıvılcım Romya (2013), "Strateji Savaşlarında ABD, Çin ve Rusya", *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı: 59, Ankara, ss. 49-60.

BRAUDEL, Fernand (2001), *Uygurlukların Grameri*, (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara.

- BRZEZINSKI, Zbigniew (2005), *Tercih*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- DAĞI, Zeynep (2002), “ABD Nereye?”, *Karizma*, Sayı: 9, İstanbul, ss. 91-95.
- Diplomatik Gözlem (Tarihsiz), “Dünya Doğal Gaz Rezervleri Tüketimi ve Muhtemel Gelişmeler”, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8320/dunya-dogal-gaz-rezervleri-tuketimi-ve-muhtemel-gelisme-.html>, Erişim: 19.05.2014.
- DONNELLY, Jack (2012), “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Çev. A. Aslan ve M. A. Ağcan), Küre Yayınları, İstanbul, ss. 49-80.
- ERDEMOL, Mustafa K. (2013), *Suriye Denklemi*, Notabene Yayınları, Ankara.
- ERHAN, Çağrı (2001), “1945-1960 ABD-NATO’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası 1919-1980 I. Cilt*, (Der. B. Oran), İletişim Yayınları, İstanbul.
- HEYWOOD, Andrew (2012), *Siyaset*, (Yay. Haz. B. Kalkan), (Çev. B. Şahin), Adres Yayınları, Ankara.
- HOBBSAWM, Eric (2006), *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, (Çev. Y. Alogan), Everest Yayınları, İstanbul.
- KARADELİ, Cem (2006), “Uluslararası Sistem: Tanımlar, Teoriler, Kurallar”, *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, (Der. İ. Bal), Lalezar Kitapevi, Ankara, 2006.
- KEYMAN, Fuat (2005), *Değişen Dünyada Dönüşen Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KÖMEÇOĞLU, Uğur (2002), “Küreselleşme, Modernleşme, Modernlik”, *Doğu-Batı*, Yıl: 5, Sayı: 18, İstanbul, ss. 194-204.
- NYE, Joseph S (2005), *Yumuşak Güç*, (Çev. R. İ. Aydın), Elips Yayınları, Ankara.
- ORAN, Baskın (2001), “TDP’nin Askerî, Siyasal, Ekonomik Arkapları”, *Türk Dış Politikası 1919-1980 I. Cilt*, (Der. B. Oran), İletişim Yayınları, İstanbul.
- ROBERTS, J. M. (2011), *Dünya Tarihi II. Cilt*, (Çev. İ. Erman ve T. Akgün), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- SALEM, Paul (2011), *Arap Dünyasında Türkiye’nin İmajı Raporu*, TESEV Dış Politika Programı Yayını, İstanbul.
- SOMEL, Cem (2002), “Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme”, *Doğu-Batı*, Yıl: 5, Sayı: 18, İstanbul, ss. 194-201.
- TAKEYH, Ray (2009), *İran*, Karakutu Yayınları, İstanbul.
- TELLAL, Erel (2001), “SSCB’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası 1919-1980 I. Cilt*, (Der. B. Oran), İletişim Yayınları, İstanbul.
- ZENGİN, Gürkan (2013), *Kavga*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.